

Juozas Naujalis 1869—1934

Konradas Kaveckas

1. Gyvenimas ir veikimas

Nei vienam mūsų muzikui neteks atlikti tokio didelio vaidmens mūsų muzikos kultūrai, kokį atliko kuklus, bet ištvėrimingas šios srities darbininkas prof. Juozas Naujalis. Jis kūrė muziką, ugdė muzikos darbuotojus, muzikalino visuomenę ir buvo besikuriančio Lietuvos muzikos gyvenimo svarbiausias vairuotojas.

Juozas Naujalis gimė 1869 m. balandžio mėn. 10 dien. Raudondvaryje, netoli Kauno. Muzikos mokslų pradžia yra gausi pas vietos vargonininką Stankevičių. Anksti pasireiškusių muzikos talentų susidomėjo grafas B. Tiškevičius, kuris savo lėšomis pasiuntė Naujaliai Varšuvos muzikos institutą. Nuo 1884 iki 1889 m. mokėsi Naujalis vargonavimo ir kompozicijos šiame institute, kurio rusų valdžia neleido lenkams vadinti konservatorija ir nesuteikė aukštosios mokyklos teisių, nežinodama jos aukšto mokslo lygio. 1889 m. Naujalis baigė vargonų klasę su pažymėjimu labai gerai.

Iš jos muzikos mokslus, grįžęs Lietuvon ir nuo 1890 iki 1891 m. vargoninkavo Vabalninke. Nuvykęs pirmą kartą ir neturėdamas tinkamų gaidžių chorui, parašė lietuviškas mišias „Priesz Sost Tavo puolame su wiera“. Ši mišią tekstas yra versta A. Jakšto-Dambrausko¹. Pirmą kartą jas buvo sukomponavęs J. Kalvaitis². Naujaliai komponuoti muzika toli prašoka J. Kalvaitis ne tik dėl savo bažnytiškumo, bet ir rašymo technika. Naujaliai rankraštyje nėra tiktai harmonijos klaidų, kurių pilna J. Kalvaitis kompozicijoje.

Vieną pusmetį vargoninkavo Rietave, o nuo 1892 m., vyskupo Paulionio kviečiamas ir vargonų meisterio J. Rudavičiaus rekomenduojamas, persikėlė į Kauną katedros vargonininku. Šias pareigas jo iki pat mirties 1934 m. rugsėjo mėn. 9 dien.

Juozo Naujaliai ilgas gyvenimas Kaune pasižymėjo gausiais darbais

¹ Mūsų Tautosaka (1930) II, 13.

² Miszių ant paminklų sukaktuvių penkių šimtų metų nuopuikrištyjimo Lietuvos, paskirtos kunigui Strazdeliui nabaszniui, sudėtoji „Pulkim ant keliu“. Tilžėje. Išdėvėjo kaszta spausta pas Weyer ir Arnoldt. 1886 m. 20 p.

muzikos srityje. Tik k atvyk s komponuoja Maironio patriotinei dainai „Jau slaviškos šalys iš miego sukilo“ muzik . Dainos rankraštis iki šiol dar nesurastas, o gal ir visai žuv s. Kaune rad s susipratusi lietuvi b - rel , 1899 m. kuria „Dainos“ draugij , kuri pradžioje veik slaptai ir ruoš - davo lietuviškus vakarus.

Bažnytin je muzikoje jis gal jo visai laisvai veikti, nes nereik jo bi - joti rus persekiojimo. Reikia pažym ti, kad tuo laiku m s bažnytin muzika tebuvo labai menka. Bažnyiose per mišias skamb jo pasaulin s nuotaikos muzika ir lenkiškos giesm s. Ir didžiausias lenkinimas vyko per bažnyias. J. Naujalis pradeda rinkti medžiag „Lietuviškam bažny - tiniam giesmynui“ ir „Giesmyn liui“, kur savo l šomis 1906 m. išleido. Kli i buvo nemaža, nes be materialini buvo ir kitoki , pvz., net apro - batos vietin je vyskupijoje negauta, nes netiko naujoviška A. Jakšto rašy - ba ir kalba, kurioje nebuvo „macn ir nesmerteln “. Reik jo jos prašyti Varmijos Vyskup Rytpr siuose.

Giesmynu ir 1907 m. išleistuoju „Giesmyn liu“ Naujalis bažnytin je muzikoje labai daug nusipelno: pirmiausiai par pindamas lietuvišk gies - mi ir jas subalsuodamas mišriems ir lygiems balsams, be to, šis giesmyn - nas daug prisid jo prie lietuviškos giesm s grožio ir jos suvienodinimo.

1894 m. vysk. Paliulionis, b damas didelis bažnytin s muzikos m g - jas, delegavo Naujal Regensburgan (Bavarijoje) studijuoti bažnytin s mu - zikos. Regensburgas — žymus bažnytin s muzikos židyns. ia buvo aukštoji bažnytin s muzikos mokykla, kurion atvykdavo iš viso pasaulio muzik pasitobulinti bažnytin s muzikos mene. ia d st žym s profeso - riai, k. a. muzikologas ir istorikas F. Haberlas, kompozitoriai M. Halleris. F. Wittas, I. Mittereris ir kiti. Regensburge Naujalis iš jo special baž - nytin s muzikos kurs , susipažino su žymi j kompozitori veikalais ir j atlikimu. Ten išbuvo 6 m n., nes tiek laiko trukdavo specialus bažny - tin s muzikos kursas rimtai pasiruošusiems muzikams.

S kmingai baig s studijas, Naujalis dar planingiau m si bažnytin s muzikos darbo. Dvasin je Seminarijoje, vargoninink kursuose ir priva - iai vargonininkus moko gregorianiškojo choralo. Perorganizuoja kated - ros mišr chor berniuk ir vyr chor . Praturtina choro repertuar žymiausiai bažnytin s muzikos klasik k riniais. Nuo to laiko žymiau - sioje Lietuvos šventov je sigyvena Palestrinos, Orlando di Lasso, Witto - rijos ir kit bažnytin s muzikos genij dvasia. Katedros choro mažieji giesmininkai ia pat Naujalio mokomi muzikos ir iš j daug iš jo ger vargoninink , kiti net pasižym jo kompozicijoje ir v liau sudar m s muzikos elit . St. Šimkus, Al. Ka anauskas. J. Štarka, VI. Paulauskas — visi jo surasti talentai.

Studijos Regensburge nuteik Naujal dar rim iau atsid ti ir bažnyti - n s muzikos k rybai. Jis rašo motet , responsorij , miši . Pastarosios

formos veikalus išspausdina žymios firmos. Taip, sakysime, Fr. Pustetas Regensburge išleido 2 mišias šv. Leonardo ir šv. Kazimiero garbei; be to Kirchenmusik-Verlag von L. Schwann Düsseldorf atspausdino Miss in honorem B. M. V. subtilulo Auxilium Christianorum. 1901 m. Kaune autoriaus l šomis išleista Tres Cantus Sacri ir gedulingos mišios d-moll ir Esdur.

Be bažnytini veikal raš ir pasaulin s muzikos. 1902 m. Paryžiuje išspausdino Esperantinink himn : Kanto dedi ita al la societo „Esperò“ par la jubilea tago de gĩa dekjara ekzistado. Spausdino Autogravure de musique Di Giovanni 117 bd. Richard. Lenoir, Paris. 1905 m. pasirodo 8 lietuviškos tautin s dainos, o 1908 m. v l 15 dain . Šiais dviem rinkiniais kompozitorius padaro graži pradži m s tautinei muzikai, nes ia randame ne tik subalsuot liaudies dain , bet ir originali kompozicij , k. a. Maironio žodžiams: „Miškas žia“, „Lietuvos grožyb s“, „Kur b ga Šešup “ ir kitos dainos, kurios pla iai paplito po vis šal ir žadino lietuvišk j mint ir t vyn s meil .

Tiesa, harmonizuot liaudies dain chorams, prad jus 1889 m., jau buvo V. Kudirkos r pesniu spausdinta „Varpe“³ ir net atskirai išleisti 2 s siuviniai „Kankli “, bet Naujalis rinkinyje randame pirm sias originalios k rybos lietuviškas dainas.

Naujalis tautiškos muzikos k ryboje eina vis tolyn: 1905 m. išleidžia pirmas lietuviškas solo dainas: „Sonet “, „Lopšin “ ir „Barkarol “; 1912 m. chorui „M s dirv “, „Burtus“ ir „Lopšin “ ir 1914 m. duet „Meil t vyn s nemari“. Visi tie veikalai iki pat nepriklausomyb s atgavimo ir v liau buvo svarbiausi „lietuvišk vakar “ muzikos programos numeriai.

Be to r pinasi ir muzikos kult ra: 1909 m. leido muzikos laikrašt „Vargoninink “. Laikraštis jo tik vienerius metus. Tr kstant l š buvo leidžiami vargoninink kalendoriai, kurie iš jo 1913 ir 1914 m. Šiuose leidiniuose atsispind jo prieškarinis m s muzikos gyvenimas. Buvo ir muzikos kritikos skyrius. Naujalis visu nuoširdumu vertino nauj j muzikos k ryb , k. a. iurlion , Sasnausk . Ne tr ko ir dr si žodži ir pa peikimo menkesniems k riniams.

Jis organizavo ir Lietuvos vargonininkus, suburdamas Šv. Grigaliaus, v liau Šv. Cecilijos draugij .

Šalia to nuosekliai varo muzikos švietimo darb : Jau 1913 m. Kauno vicegubernatorius A. Kazlovas patvirtino jo kurtos muzikos mokyklos vargonininkams status. Ta iau prad t darb nutrauk Didysis karas. Vokie i okupacijos metu Naujalis v l prad jo r pintis mokyklos atgaivini mu. Bet j kurti pasisek tik 1919 m. Lietuvos vyriausybei par mus. 1920 m. ši mokykla buvo suvalstybinta ir v liau išaugo Valstyb s Konser-

³ V. Kudirka, S jau r t — „Varpas“, 1889, Nr. 2.

vatorij . Jis, ilg laik šiai mokyklai vadovav s, 1927-1928 m. mokslo metais atsisak iš direktoriaus pareig ir pasiliko iki pat mirties vargon , choralo ir liturgikos klasi profesorium.

Skyrium tenka suminti J. Naujal kaip meninink . Jis buvo dirigentas, pasireišk s daugiausia chor vadovavime, ir vargon virtuozas. Su vargon koncertais jis aplank ne tik Lietuv , bet ir užsien . 1922 m. nuvyk s Amerikon su pasisekimu, koncertavo Brooklvne, Bostone, Detroite, Chicagoje ir kituose miestuose kaip vargonininkas ir pianistas. Tais metais Amerikos lietuvis X. Strumskis išleido vis eil jo dain chorui: „Gieda gaideliai“, „Ant kalno rugiai“, „Oi žiba žibur lis“. „Pavasaris“ ..Ar skauda man šird“, „Nupirk man“, „Sudiev“, „Kai du stos“, „Jaunimo giesm“, solo — „Kad skausmas“ ir trio balsui, smuikui bei fortepijonui — „Oi neverk, motuš le“. 1924 m. Kaune išleido dar šias choro dainas: „Vasaros naktys“, „Putino daina“, „Man li dna“ ir duet „Nėsek sau rož s prie kas“ .

1934 m. pirmajam Tautiniam Lietuvos Eucharistiniam Kongresui paraš „Kristaus Žaizd mišias“. Jis vadovavo ir pirm kart jas atliekant jungtiniam chorui 1934 m. liepos m n. 1 dien. per iškilmingas pamaldas. Ir niekas negal jo manyti, kad m s kompozitoriui, dar turint tiek daug j g , nebeilgai teks vargti žem s kelion . Retkar iais nusisk sdavo širdies negalavimais. 1934 m. rugs jo m n. 9 dien. per iškilming akt Valstyb s teatre apalpo ir pakeliui ligonin mir .

2. K ryba

Juozo Naujaliao k rybai ir istorinei reikšmei apib dinti pasinaudosime jo vienu kitu charakteringesniu k riniu.

a. B a ž n y t i n j m u z i k o j Naujalis paliko nuostabaus grožio veikal . Šioje muzikos srityje atsispind jo kompozitoriaus gilus tik jimas.

Net ir mažesn s formos veikaluose, k. a. „Caligaverunt“ (iš Tres canlus sacri) dvelkia skaisti religin mintis. Pati muzika nesivaiko paviršutinišk efekt , bet trumpa, išlaikyta fraze nusako veikalo nuotaik . Pvz., sid m tina tenoro melodija si est dolor meus, kuri chromatišku per jimu švelniai vaizduoja skausming b sen . Be to muzikos rašyba vairi: jau nuo pirm j takt vedamos imitacijos, kurios kiekviena proga meistriškai panaudojamos.

„Šven iausi Kristaus Žaizd“ mišios yra charakteringiausias J. Naujaliao šios r šies k rinys, kuris pasižymi muzikalin s minties aiškumu ir vartojam j muzikos priemoni paprastumu. Mišios yra pritaikintos liturginei praktikai ir tod l n ra labai ištos.

„Kyrie“ išlaikyta trijų dali formoje. Pradžioje bosai, pritariaami vargon , intonuoja reto grožio tem , kuri, kaip v liau matysime, turi didel

Comodo M.M. ♩ = 80

SOPRANO
ALTO

TENORE
BASSO

Ky - ri - e e - lei - son,

ORGANO

p

Ped.

vaidmen visame veikale, nes ji yra miši pagrindin mintis arba leitmotyvas. Ši pirmoji tema išauga galing prašym, kuris švelniai jungiamas su tolimesne miši dalimi.

Antroji dalis „Christe eleison“ prasideda dominant je su skirtingu motyvu, moter ir vyr grup ms imituojant. Po to „Kyrie eleison“ gržta pirmoji tema ir giedama iškilmingai viso choro unisonu ir baigiasi, šviesia bažnytine nuotaika. „Gloria“ prasideda taip pat pirm ja tema, tik ritmiškai pa vairinta. Apskritai viešpatauja gyvas lempas, tik žodžiams qui tollis pereina Andantino. Gale taip pat laisvai imituojama žangos motyvu. „Credo“ kiekvienam kompozitoriui sudaro didžiausi sunkum savo ilgu, labai išpl stu vairios nuotaikos tekstu. Naujalis visa tai lengviausiai apvelka muzikos r bu ir ia rasime ypating savo grožiu viet. Kokia nuostabi solo soprano melodija et incarnatus est, arba ugingas et uitam venturi. Kiek po spinduliuoja iš trumpu io Sanctus, kuris prasideda švelniu andant s motyvu ir baigiasi entuziastišku Hosanna. Pirmoji dalis „Benedictus“ prasideda a cupella be vargon. Toliau dar švelnesn mis spalvomis kartoja benedictus sopranai, altai ir tenorai ir tik in nomine Domini iškilmingai stoja bosai, primindami žangos motyv. „Agnus Dei“ prasideda panašiai kaip „Kyrie“. Kiekvienas sekantis „Agnus“ vis nauja muzika pa lydimas.

Trumpai peržvelgus šias mišias, matyti, kad kompozitorius meistriškai naudoja choro spalvas, ia vesdamas solo vietas, ia panaudodamas imitacijas. Jos n ra šabloniškos. Jose pilna vairi netik tum, pakeitim, ir jis n ra sausas formos traktuotojas. Tai visa rodo Naujaliao laki k rybin fantazij ir didel k rybin paj gum. Be to „Kristaus Žaizd“ mišios domios formos atžvilgiu. Jose galima pasteb ti ciklin form, kuri reiškiasi vieno bendro motyvo išvedimu visose dalyse. Bendr j motyv šiame veikale atstovauja žangos tema. kuri sutinkama pirmuose „Kyrie“

taktuose, ir v liau vis kitokia forma parodoma visose miši dalyse. Net ir „Sanctus“ šis motyvas panaudojamas, tiktai apverstas. Tai rodo, kad Naujalio gerai nusimanyta formos architekt roje. Dar rasime harmonijos naujenybi, pvz., laisvas laikym vartojimas tarp 2 ir 3 takto „Kyrie“, dr susvetim gaid naudojimas. Net ir paralelin s kvintos vartojamos, pvz., nuo pabaigos „Kyrie“ 6 takte tarp soprano ir boso.

„Kristaus Žaidz“ mišios — gilus bažnytins muzikos k rinys. Jose nerasime paviršutinišk efekt, kurie nesiderina su bažnytine nuotaika. ia pati muzika yra glaudžiai susijusi su tekstu ir tod l iš kiekvienos fraz s spinduliuoja nuoširdi malda.

Juozo Naujalio bažnytins muzikoje nejau iama kraštutinum, nes jo k rybinis kriterijus r m si klasiškojo grožio supratimu. XV—XVI a. polifonistai ir Regensburgo mokykla formavo Naujalio k rybin talent. Be to, jo bažnytins kompozicijose gl di ir „specifiški lietuvi tautos dvasios bruožai, antraip tariant, juose gyvuoja lietuvi tautos lyrizmo muzikos sie-la“. Tai rodo T. Brazys savo studijoje „Juozo Naujalio k ryba“⁴.

b. Didel bar Naujalis išvar ir t a u t i n j e m u z i k o j e: prad j s patriotinis dainomis ir liaudies dain harmonizavimu, savo k ryb vainikavo simfoniniais veikalais.

Naujalis k ryba yra glaudžiai susijusi su m s tautos atgimimu. Jis kartu su Maironiu k r m s nauj j lietuvišk j dain. Ir šiose dainose yra tikr perl. Iš 8 tautišk dain rinkinio sid m tina „Miškas žia“, kurioje harmonijos priemonis vykusiai iliustruojamas tekstas. Dainos melodija yra majorin, bet pats tekstas vaizduoja li dn miško nuotak, ir tod l kompozitorius kiekviena proga harmonijoje daro minorišk pos k, lyg aiškindamas tragišk b sen.

Iš v lyvesni k rini pažym tina „Burtai“ ir „Vasaros naktys“. Pirmoji pasižymi lengva muzika. Ir visoje dainoje žymu aiškus teksto supratimas ir jo tinkamas iliustravimas. Po nuotaikingos žangos eina domus pokalbis mergait s su šarka, kuris dainuojamas pakaitomis soprano su visu choru. Kiek ilgesio dvelkia iš soprano melodijos „O vakarus margoji, uodegyt s ar nemoji“ pritariant chorui mormorando. Ir kokia charakteringa pabaiga dominante: „ar nuo mylimo nebus?“.

„Vasaros naktys“ pasižymi švelniu lietuvišku lyrizmu, kuris ia spinduliuoja iš kiekvienos fraz s.

c. Naujalio i n s t r u m e n t i n m u z i k a taip pat vairi. Šioje srietyje išleisdamas veikalus, jis pralauž pirmuosius ledus, nes V. Kudirkos išleisti valsai, polkos yra daugiau šoki muzikos veikalai, bet ne koncertui pritaikinti. „Nokturnas“ domus ir tuo, kad autorius panaudoja liaudies

⁴ „Muzikos Aidai“, 1926 m., Nr. 1.

motyvus. Vidurin je daly randame liaudies dain „Mo iute mano, širdele mano“, ir ši daina domiai parafrazuojama ne tik skyrium, bet ir gale.

Simfonin poema „Ruduo“ yra parašyta fortepijonui, kuri pagal jo nurodymus instrumentavo E. Gailevi ius. J. Naujalis archyve teko rasti raštel, pieštuku rašyt, kuriame pažym tos pastabos lyg ir nusako poemos turin: „Ruduo. Giedra, tylu, saul ta, bob vasara. Gailės io jausmai (I tema), kad baigiasi vasara. Artinasi ruduo. Audringas ir lietingas ruduo“. „Ruduo“ n ra grynai programinis muzikos veikalas. Ir atmetus antrašt, k rinio mielai galima b t klausytis, nes muzika yra tiek turininga, jog kalba pati už save. „Ruduo“ formos atžvilgiu yra sudarytas iš 3 dali: Largo, Moderato ir Allegretto, kurios nenutr kstamai seka viena kit.

Pirmoji dalis prasideda šviesia E-dur tonacija ir be jokios žangos išgirstame pirm j tem, piln ramyb s ir giedrios nuotaikos. Visa pirmoji dalis, pusanthro šimto takt, yra paskirta temos charaktering motyv simfoniškam vystymui. Gale prieinamas žangos motyvas ir trumputis 4 takt per jimas jungia su antr ja dalimi Moderato, kuri eina dominante.

Antrosios dalies tema yra pastoralinio charakterio liaudies daina, kurios primityvus motyvas v liau temos perdirbime sk sta kontrapunktin se figuracijose, lyg nusakydamas sunki art jan io rudens nuotaik. Linksmoji tema gauna minorišk atspalv ir toliau išauga audring s kur.

Allegretto dalis pasižymi stipriu dramiškumu. Pradžia stovin iu bosu ir charakteringu ritmu primena vasaros agonij. Chromatin s gamos sekstakordais aukštyn ir žemyn nuteikia rudens v jo chaotiškais s kuriais. Tarpais praskamba dainos „Sunku gyventi“ motyvai ir visa baigiasi rudens sivešpatavimo triumfu. Veikalo forma yra visai originali, nors kai kurie elementai primena klasini form pagrindus, pvz., pirmosios ir antrosios dalies tem dominant s santykis.

Dar n vieno karto „Ruduo“ nebuvo ištisai atliktas, visada su didžiausiomis kopi romis, kurios dažniausiai palie ia poemos vidurin dal. Svarbiausia ši kopi r priežastis yra, kad dirigentai d l laiko stokes, nesp dami tinkamai paruošti sunkesni viet, jas išleidžia.

Poemoje randame domi harmonišk s skambi, kuriuos ir moderniausi kompozitoriai vartoja, pvz., dideli septakordai, nonakordai, sumažinti septakordai. Pati pradžia allegretto prasideda akordu h, g, ais, e, ais. Iš tikr j tai septintojo laipsnio sumažintas septakordas tonikoje, bet išmetimas tercijos eis šiam s skambiui teikia daug stipresn dramišk efekt. Ši poema dar n ra išspausdinta, lygiai kaip ir styg kvartetas „Svajon“, „Menuetas“, „Gavotas“ ir simfoniniam orkestrui suita „Antai žebrius ruguose“, visa eil dain, giesmi, responsorij ir miši. Tarp ši rankraš i yra ir mišios „Requiem“, kurios buvo premijuotos St. Moniuškos konkurse Varšuvoje ir iki šiol neišspausdintos.

Vienu žvilgsniu apm vis Juozo Naujalis kryb , pastebime, kad jo stipriai pasireišksta bažnytine muzikoje, bet nemažesni jo kaip kryb nuopelnai ir Lietuvos muzikai, tuo labiau, kad šioje srityje jis lauž pirmuosius ledus ir kryb tai, kas tuo laiku buvo reikalingiausia. Jeigu bažnytine muzikoje jis buvo artimas klasikams, tai tautine linksta švelnu romantizm , kuris yra labiau susij s su tautos atgimimo periodu. Savo kryboje ir gyvenime jis buvo paprastas ir nuoširdus. T liudija ir jo paties žodžiai, pasakyti 1924 m. Valstyb s Teatre per jo 55 m. jubiliej : „Esu laimingas, matydams, kaip mano gerb jai atsimena mane ir aukštai vertina mano menk darbuot lietuvi muzikos mene. Dabar pasen s matau, kaip mažai aš padariau ir matau, kiek daug aš gal jau padaryti“.

LITERAT RA

- J. Ž. (Žilevi ius), Juozas Naujalis 55 met. sukakus. „Muzikos Menas“ 1924 m. Nr. 4, 2—7.
- P r e s a s A., Juozas Naujalis. „Kriv l “ 1924 m. Nr. 3, 6—7.
- B r a z y s T., Juozo Naujalis kryba. „Muzikos Aidai“ 1926 m. Nr. 1, 7—10.
- A. S. (Sabaliauskas), Juozas Naujalis, ten pat 3—5.
- (Nežinomo autoriaus), M s menininkai namie. „Bangos“ 1932 m. Nr. 47, 1213.
- J. P. (Paleckis), Lietuvi muzikos t vas a. a. prof. Juozas Naujalis, „Laiko Žodis“ 1934 m. Nr. 16, 2.
- J a k u b n a s VI., Prof. Naujal kapus palydint. „Lietuvos Aidas“ 1934 m. Nr. 207.
- B a n a i t i s K., Atsiminimai ir sp džiai apie a. a. Juoz Naujal . „Naujoji Romuva“ 1934 m.
- B a n a i t i s K., Juozas Naujalis, „Literat ros Naujienos“. 1934 m. IX. 15.
- K a r d e l i s J., Juozas Naujalis. „Lietuvos Žinios“ 1934 m. rugs - jo m n. 15 dien.
- M a k a i n a s A., A. a. prof. Juozas Naujalis. „Rvtas“ 1934. IX. 11, Nr. 206.
- Ž a d e i k a A., A. a. prof. Juozas Naujalis. „Židinys“ 1934 m. Nr: 10.